

מועדה לתכנון ולתקצוב | Planning & Budgeting Committee

דו"ח הוועדה להערכת איכות של התכניות להוראת שפה וספרות ערבית הדו"ח הרוחבי

2018

תשע"ח

תוכן העניינים

פרק 1 : רקע.....3

פרק 2 :

תהליכי העבודה של הוועדה.....4

פרק 3 :

הערכת האיכות של תחום הוראת השפה והספרות הערבית במכללות לחינוך.....5

נספחים :

נספח 1 : כתב המינוי של הוועדה

פרק 1 : רקע

המועצה להשכלה גבוהה (מל"ג) החליטה להעריך את תכניות הלימודים להכשרת מורים לשפה וספרות ערבית בשנת הלימודים תשע"ז-תשע"ח. בהתאם להחלטה זו, מינתה המועצה להשכלה גבוהה את הוועדה להערכת איכות של התחום בהרכב הבא:

- פרופ' אברהמים טאהא,¹ החוג לשפה וספרות ערבית, אוניברסיטת חיפה, יו"ר
- פרופ' מנחם מילסון (אמריטוס), החוג לשפה וספרות ערבית, האוניברסיטה העברית
- פרופ' חסיב שחאדה (אמריטוס), המחלקה לתרבויות עולם, אוניברסיטת הלסינקי, פינלנד
- פרופ' מחמוד עינאים,² החוג לערבית ואסלאם, אוניברסיטת תל-אביב
- פרופ' אלה לנדאו-טסרון (אמריטוס), החוג ללימודי האסלאם והמזרח התיכון, האוניברסיטה העברית
- ד"ר אלון פרגמן,³ המחלקה ללימודי מזרח תיכון, אוניברסיטת בן-גוריון
- ד"ר שלמה אלון, משרד החינוך, מפמ"ר לימודי ערבית לשעבר

הגב' תמר מעגן-אפרתי ריכזה את עבודת הוועדה מטעם המועצה להשכלה גבוהה.

במסגרת עבודתה הוועדה התבקשה:

1. לבחון את דו"חות ההערכה העצמית שהוגשו על ידי המוסדות המקיימים תכניות לימודים להכשרת עובדי הוראה בתחום הוראת השפה והספרות הערבית ולקיים ביקורים במוסדות אלה.
2. להגיש למל"ג דו"ח פרטני עבור כל אחת מתכניות הלימודים הכולל את ממצאי הוועדה והמלצותיה.
3. להגיש למל"ג דו"ח כללי הכולל הערות רוחביות בנוגע לתחום המוערך ולמקומו במערכת ההשכלה הגבוהה ובישראל בכלל.

תהליך ההערכה מטעם המוסדות התבצע בהתאם להנחיות המל"ג לכתיבת דו"ח הערכה עצמית במכללות לחינוך ממרץ 2017.

¹ בהתאם למדיניות המל"ג, לשם הימנעות מניגוד עניינים, פרופ' אברהמים טאהא לא השתתף בהערכת תכנית הלימודים במכללה הערבית חיפה.

² בהתאם למדיניות המל"ג, לשם הימנעות מניגוד עניינים, פרופ' מחמוד עינאים לא השתתף בהערכת הלימודים במכללה הערבית חיפה, מכללת בית ברל, מכללת אלקאסמי ומכללת סכנין.

³ בהתאם למדיניות המל"ג, לשם הימנעות מניגוד עניינים, ד"ר אלון פרגמן לא השתתף בהערכת תכנית הלימודים במכללת בית ברל.

פרק 2: תהליכי העבודה של הוועדה

הוועדה קיימה את ביקוריה בכל המוסדות העוברים הערכת איכות בתחום הוראת השפה והספרות הערבית במהלך חודש מרץ 2018. טרם הביקורים קיימה הוועדה ישיבת הכנה במסגרתה דנה בנושאים עקרוניים הנוגעים למערכת ההשכלה הגבוהה בישראל, לפעילות הערכת האיכות בכלל ולתכניות להכשרת עובדי הוראה בתחום זה בפרט. כמו כן קיימה הוועדה ישיבות פרטניות לקראת כל ביקור במכללה.

במסגרת פעילותה ביקרה הוועדה במוסדות הבאים:

מכללת דוד ילין, מכללת בית ברל, מכללת קיי, מכללת אלקאסמי, המכללה הערבית בחיפה, מכללת סכנין ומכללת אורנים.

במהלך הביקורים נפגשה הוועדה עם בעלי תפקידים בהנהלת המוסדות ובהנהלת התכניות, וכן עם אנשי סגל, סטודנטים ובוגרים.

דו"ח זה הינו דו"ח רוחבי, העוסק בנושא הוראת השפה והספרות הערבית בישראל.

הוועדה מודה להנהלה הבכירה במוסדות ובחוגים על דו"חות ההערכה העצמית ועל קבלת הפנים והאירוח האדיב בעת הביקורים של נציגי הוועדה במוסד.

פרק 3: הערכת איכות של תכניות הלימודים להוראת השפה והספרות הערבית בישראל

דו"ח זה מתייחס למצב שהיה קיים בעת ביקור הוועדה במוסדות השונים ואינו מתייחס לשינויים שחלו מאז. הדו"ח מתעד את המסקנות שאליהן הגיעה ועדת הערכת האיכות על סמך המסמכים שקיבלה מהמוסדות, מידע שהתווסף במהלך השיחות במוסדות, דיונים והבחנות של הוועדה ומידע זמין לוועדה.

1. מבוא

יותר אולי מכל תחום עניין אחר, שפה היא מוצר תרבותי מורכב ביותר ורב-תכליתי ראשון במעלה. הדבר נכון במיוחד בהקשר הדיון במצב הערבית במדינת ישראל הנמצאת במרחב גיאוגרפי ייחודי ועדין ביותר. שפה היא, ללא ספק, אחד ממרכיבי הזהות החשובים ביותר הן ברמת הפרט והן ברמת הכלל בכל נקודת זמן, מרחב ומצב נתון. הדבר נכון לגבי הזהות הערבית במדינת ישראל, בדיוק כמו שהעברית היא נדבך בסיסי בזהות היהודית והישראלית כאחד. חיזוק השפה והספרות הערבית והוראתן בשבע המכללות העוברות תהליך של הערכת איכות מטעם המל"ג, שהייעוד העיקרי שלהן הוא הכשרת מורים, הוא צעד מתבקש להגדרת הזהות הפרטית, הלאומית והאזרחית של כלל הערבים אזרחי המדינה. אזרח המרגיש שלא נעשים מאמצים כנים לכבד את שפת אמו לא יוכל לחוות שוויון ולהרגיש בסופו של דבר אזרח שווה בין שווים. כתוצאה מכך הוא יתקשה להפנים ערכים אזרחיים נעלים של שיח תרבותי וקבלת האחר.

חברינו בוועדת ההערכה הבינלאומית, שבדקה מטעם המל"ג את התכניות בתחום שפה וספרות ערבית באוניברסיטאות בישראל בשנת 2014, ציינו שהצורך של המדינה בשפה הערבית, כדי שזו תשכיל לקיים דיאלוג עם שכניה, עולה בהרבה על הצורך שלה בתחומי עניין אחרים. הערבית היא סוגיה מרכזית ומכרעת בזהות הישראלית ובאופייה הלאומי. על כן, ישראל לא יכולה להרשות לעצמה להתייחס אל הערבית כאל עניין של מותרות שניתן לוותר עליו. חברי הוועדה הבינלאומית סברו שהמדינה צריכה את הגיבוי של הערבית באותה המידה שהערבית צריכה את התמיכה של המדינה. אנו, חברי הוועדה הבודקת את התכניות להוראת הערבית במכללות החינוך בישראל, מצטרפים לאמירות ברורות אלו של וועדת ההערכה ומבקשים לחזקן.

דבריהם של חברינו בוועדה האוניברסיטאית מלפני מספר שנים מקבלים משנה תוקף בצל הנסיגה והכרסום הנמשכים במעמד הערבית בישראל. אנו עדים בשנים האחרונות לניסיונות חוזרים ונשנים מצד גורמים שונים בחברה הישראלית להגבלת הערבית, להחרמתה ואף לביטול מעמדה כשפה רשמית ולגיטימית במדינה, כפי שאכן קרה בזמן הכנת דו"ח זה, עם אישור חוק הלאום בכנסת. הקולות הנשמעים מפייהם של אנשי ציבור שונים בישראל מדליקים נורה אדומה המחייבת התייחסות רצינית ומעמיקה מצד המל"ג האמון על כל תחומי העניין בהשכלה הגבוהה בישראל. ועדה מקצועית זו אשר מונתה כדי לחזק את הוראת השפה הערבית רואה בדאגה את החלשת מעמדה של שפה זו.

חברי הוועדה מתנגדים בתוקף לכל ניסיון מעשי או תיאורטי לפגוע במעמדה של השפה הערבית כשפה רשמית במדינה ומבקשים לחזקה בכל דרך אפשרית. הדוחות, הרוחבי והפרטניים המתייחסים למכללות ספציפיות, הם בבחינת אמירה עקרונית ופרקטית בכיוון הזה.

בנוסף לכל הגורמים החיצוניים הללו, המשפיעים לרעה על מעמדה של הערבית התקנית הן בבתי הספר הן במכללות, הפער המבני הגדול בין הערבית המדוברת, שהיא בהגדרתה המילולית הפדגוגית "שפת אם", לערבית התקנית, שהיא בהגדרתה התרבותית הכוללת "שפת האם" של כל ערבי, מקשה גם הוא על הוראת הערבית התקנית בכל מוסדות החינוך הללו. בהנחה שתפקידם המסורתי והמוצהר של החוגים לערבית באוניברסיטאות הוא להכשיר את חוקרי העתיד ולא להכשיר מורים טובים לערבית בבתי הספר השונים, נראה לנו כי יש להשקיע כל מאמץ אפשרי במכללות כדי להכשיר ולטפח את המורה האורייני, בעל ידע מעמיק והשכלה רחבה הן בלשון והן בשיטות הוראתה העדכניות. מעל לכל עליו להיות ביקורתי, בעל חזון ומאמין בשליחותו הנשגבת.

כל שבע המכללות הנדונות כאן משתדלות, מי יותר ומי פחות וכל אחת לפי יכולתה והמשאבים העומדים לרשותה, לבצע את תפקידן בהוראת הערבית על הצד הטוב ביותר. אך כצפוי הדבר אינו תמיד עולה יפה והמטרה המושגת לוקה בחסר במקרים רבים. חברי הוועדה מודעים היטב לכך שחלק מהבעייתיות בתכניות להוראת הערבית במכללות החינוך בישראל הוא פונקציה של תקצוב ומשאבים. במצב העגום שבו האוניברסיטאות בישראל, כמו בשאר העולם, מפנות עורף לכל תחומי העניין במדעי הרוח, ולחילופין מפנות משאבים אדירים לתחומי עניין אחרים, לא פלא על כן שמצב הוראת הערבית בנסיגה מתמדת. לאור המצב המדאיג הזה, חברי הוועדה מייחסים חשיבות עליונה לחיזוק הערבית התקנית והוראתה בכל המגזרים במדינה. אנו סבורים שהשגת מטרה נעלה זו מצריכה חשיבה רב-מערכתית ושילוב של מספר פרמטרים כגון רענון תנאי הקבלה, שינוי מבני ותכני של תכניות הלימודים, העלאת תנאי המעבר משנה לשנה, עיון מחדש בתנאי ההעלאה והקידום של הסגל האקדמי, חיזוק השירותים הנלווים כמו ספרייה וכו'. אנו תקווה שחיזוק הערבית במכללות יתרום לשיפור המצב ולפחות להאטת קצב הנסיגה. אנו משוכנעים שיש בכוחן של ההמלצות המובאות כאן, הן במסגרת הדו"ח הרוחבי הן בדו"חות הפרטניים הייחודיים לכל מכללה, לייעל את תהליך החיזוק של הערבית והוראתה הן במכללות הן בבתי הספר במגזר הערבי וגם בזה היהודי, לטובת כולנו, ערבים ויהודים כאחד.

2. כללי

בבואנו להעריך את עבודת המכללות הסתמכנו קודם כל על דו"חות ההערכה העצמית שלהן. אף שהדו"חות מבוססים על מערך שאלות אחיד, עלו מכל אחד מן הדו"חות סוגיות נוספות, ייחודיות לכל מכללה. את הסוגיות האלה העלינו בפני ההנהלה, הסגל, הסטודנטים והבוגרים בעת ביקורינו במכללות. המסקנות הכלליות הנוגעות לרוב המכללות או לכולן, מוצגות להלן:

- הוועדה מצאה כי מקומה ומעמדה של השפה הערבית במערכת החינוך הישראלית (העברית והערבית) אינו משביע רצון ונמצא בירידה.
- בהתאמה, הוועדה התרשמה כי ישנה ירידה במספרי הסטודנטים בחוגים להוראת השפה והספרות הערבית.
- למרות הירידה במספר הסטודנטים הוועדה סבורה כי יש חשיבות גדולה לפריסה הגיאוגרפית של המכללות המקיימות תכנית לימודים בהוראת ערבית. פריסה זו מאפשרת נגישות להשכלה לאוכלוסיות מגוונות שאין באפשרותן להרחיק ממקומות מגוריהן. בדרום הארץ למשל אין חוג אוניברסיטאי לערבית, דבר המגביר את חשיבות החוגים הערבית במכללות במרחב.

נקודות לשימור:

בכל המכללות התרשמנו כי הסגל מסור וכי היחסים בין המרצים והסטודנטים טובים. ברוב המכללות המרצים מסייעים לסטודנטים וזמינים עבורם לייעוץ וסיוע גם לאחר שסיימו את לימודיהם.

המלצות הכרחיות:

- לדעת הוועדה, באחריות משרד החינוך והמועצה להשכלה גבוהה, לקבוע מעמד מחייב לשפה הערבית התקנית בכל מערכות החינוך, **הן העברית הן הערבית**, כחלק מלימודי החובה בבתי הספר וכתנאי לקבלת תעודת בגרות.
- לאור המחסור במשרות הוראה במגזר הערבי, ולעומת זאת מחסור במורים לערבית תקנית במגזר היהודי, יש לעודד קליטת מורים ערבים במגזר היהודי. אחד הצעדים הפורמאליים העשויים לתרום לשיפור המצב הנדון הוא ביטול הרישום בתעודת הגמר של הייעוד השונה של הוראת הערבית המפריד בשני המגזרים היהודי והערבי. הוועדה ממליצה להנפיק תעודות סיום המכשירות את הבוגר ללמד ערבית במערכת החינוך, ללא אבחנה מגזרית. עם זאת, הוועדה ערה להבדל הדידקטי בין הכשרה להוראת הערבית כשפה ראשונה וכשפה שנייה. אנו ממליצים לשלב בכל תכנית קורסים ייעודיים למערכות החינוך השונות.
- כדי להבטיח עתודה של סגל מוכשר וראוי בתחום הלשון הערבית, אשר יוכל להכשיר את הסטודנטים בתחום זה במכללות לחינוך, יש לעודד לימודים לתארים מתקדמים בתחום הלשון הערבית התקנית באוניברסיטאות, על ידי הקצאת מלגות.

3. תכנית הלימודים

- הוועדה התרשמה כי במסלול הדו-חוגי, מספר השעות של התכנית בערבית אינו מספיק, בעוד שקורסי הפדגוגיה רבים, וחלקם חוזרים על עצמם. כדי לפתור את בעיית המספר המצומצם מדי של שעות הלימוד בהתמחות הדיסציפלינארית, נוטים אנשי הסגל ברוב המכללות לתמוך בפתחת מסלול חד חוגי ורב גילי. הסטודנטים בדרך כלל מעדיפים את המסלול הדו-חוגי המאפשר גיוון באפשרויות התעסוקה. על המכללה לתת את דעתה האם ראוי לפתח מסלול חד-חוגי, כאשר חלק לא מבוטל מהסטודנטים נתקל בקושי במציאת עבודה בתחום. נוסף לכך, חסרונו של מסלול חד חוגי הוא שההכשרה הייעודית לגיל תהיה מצומצמת יחסית. יש לפתור זאת ע"י השתלמויות למורים בשטח.
- לעניין התכנים, אין אחידות בתכניות הלימודים במכללות, ואף אין צורך שתהיה התכנית חייבת לקחת בחשבון את תוכניות הלימודים בבתי הספר היסודיים והעל יסודיים, הגיל הרך והחינוך המיוחד. יש קוים משותפים במבנה, ובחלוקה ללשון, ספרות מודרנית וספרות קלאסית, אולם בחלק מן המכללות הוועדה מצאה כי אין איזון בין התחומים השונים של הספרות הערבית. במספר מכללות מצאנו תכנים חופפים בקורסים שונים; ברוב המכללות אין לסטודנטים בחירה כלל בין קורסים, והתכנית אחידה לכולם באופן שמזכיר את הלימודים בבית הספר התיכון.
- בסילבוסים של הקורסים מצאנו דרישה מעטה בלבד לקריאה של מחקר מערבי והתמודדות עמו.

המלצות הכרחיות:

- במסלול הדו חוגי יש להוסיף מינימום של 6 ש"ש לדיסציפלינה, דבר אשר יאפשר להציע קורסי בחירה. (התוספת המומלצת לעיל מאפשרת הצעת קורסי בחירה).
- יש לפתוח מסלול רב-גילי חד חוגי. מסלול רב-גילי מאפשר אף הוא גיוון באפשרויות התעסוקה.
- גם במסלול החד חוגי יש להוסיף שעות לדיסציפלינה להוראת הערבית ובעיקר הדקדוק הפונקציונאלי, תוך שימת דגש מיוחד על תורת הצורות, על חשבון קורסי הפדגוגיה באותו יחס של המסלול הדו-חוגי.
- יש צורך לשמור על איזון בין הספרות הקלאסית למודרנית בתכניות הלימודים, במשקל של 40-60%. כל מכללה תוכל לבחור לאיזו מן הסוגות לתת משקל גדול יותר. כרבע עד שליש מן התכנית כולה צריך להיות מוקדש לקורסי לשון ומיומנויות (הבנת הנקרא, הבעה בכתב, הבעה בע"פ בערבית תקנית, כתיבה אקדמית, כתיבה יוצרת וכו').
- יש להקפיד על קיום תכנית לימודים הבנויה באופן מדורג מסמסטר לסמסטר וציון מעבר משנה לשנה, וכן להקפיד על תיאום בין המרצים השונים בחוג בכדי למנוע חפיפה בנושאי הלימוד.
- יש לכלול בכל הסילבוסים ספרות מחקר מערבית, כדי לחשוף את הסטודנטים לגישות מחקר שונות ולעודד את הסטודנטים לקרוא ספרות זו באנגלית. לעתים יש תרגומים לערבית ולעברית של ספרות כזו ואפשר להיעזר בהם. הדבר חשוב במיוחד לאור שדרוג מעמד המכללות עם המעבר לוות"ת. ולאור איכותו הטובה של הסגל ברוב החוגים שנבדקו.
- חשוב לכלול בסילבוסים קריאה של ספרים כדי להעשיר את הידע של התלמידים ולהרגיל אותם להתנסות עם טקסטים ארוכים.
- יש לכלול כחלק מדרישות התואר חובת קריאה של לפחות 10 ספרים לאורך התואר, כולל הגשת יומני קריאה.
- יש להתאים את תכנית הלימודים למסלול, כך שיהיו הבדלים ברורים בין מסלולים: יסודי ועל יסודי, וגם הבדלים בין התמחות לערבית במסלולים אחרים, כגון גיל רך, חינוך מיוחד וכדומה. הבדלים אלה אמורים להופיע לא רק במספר הקורסים, אלא גם באופיו של הקורס ובתכניו כפי שבאים לידי ביטוי בסילבוסים.
- על ראש החוג לעבור על הסילבוסים המפורטים של כל הקורסים, על מנת לוודא שאין חפיפות וחזרות בין תכנים של קורסים שונים. חייב להיות סיעור מוחות של כל חברי הסגל באשר לתכנים ולסילבוסים השונים. חשוב לכלול בתכניות הלימודים קורסי הדרכה ביבליוגרפיה שיעסקו גם ביסודות הכתיבה האקדמית תוך תרגול ובקרה.
- הוועדה ממליצה גם לבחון מחדש את קורסי הפדגוגיה והדידקטיקה במכללות, ולוודא כי הם מעניקים לסטודנטים כלים להורות את החומר הדיסציפלינארי ולהעבירו לתלמידים שלהם בצורה נאותה.
- על המכללות להגדיר תנאי מעבר משנה לשנה. סטודנט אשר לא יעמוד בחובותיו האקדמאיים והפדגוגיים לא יוכל להמשיך בלימודיו בחוג.
- הוועדה ממליצה על הסדרת קשר שוטף בין המפמ"רים במשרד החינוך לבין אנשי סגל המכללות כדי לעקוב אחר הצרכים במערכת החינוך.

המלצות נדרשות:

- יש צורך בהצעת קורסי בחירה בספרות.
- במסלולים היסודיים, חשוב לכלול קורס העוסק בספרות ילדים.
- חשוב לרענן את הקורסים ותוכניהם מדי 2-4 שנים.

- יש לוודא כי התכניות להסבת אקדמאים כוללות גם תכנים ייחודיים להוראת השפה הערבית. יש לוודא כי בוגרי התכניות להסבת אקדמאים מסיימים את התכנית עם יכולת נאותה להורות את השפה הערבית.

4. סטודנטים

הוועדה התרשמה כי ברוב המכללות רמת הסטודנטים אינה משביעת רצון הוועדה סבורה שתנאי הקבלה בפועל נמוכים למדי, דהיינו שלעתים אין הקפדה על סף הקבלה שנקבע ע"י משרד החינוך. קביעת הציון המשולב כתנאי קבלה אינו בהכרח אומר שהסטודנט עמד בבחינה פסיכומטרית, ודבר זה הינו בעייתי. באופן גורף, הסטודנטים שפגשה הוועדה היו מרוצים מן הלימודים בדרך כלל ושבו את חברי הסגל.

המלצות הכרחיות:

- הוועדה אינה ממליצה לדרוש כתנאי סף עמידה בבחינה פסיכומטרית מחשש שתנאי כזה ידיר רבים מן הנגישות להשכלה הגבוהה. תנאי הסף לקבלה לחוגים להוראת שפה וספרות ערבית בכל המכללות חייבים להיות כפי שנקבעו ע"י משרד החינוך: 5 יח"ל ערבית לבגרות בציון 80 לפחות, ועמידה בבחינת הכניסה של משרד החינוך בציון 75 לפחות, זאת בנוסף ליתר תנאי הקבלה שקבע המשרד. על המכללות להקפיד על תנאי הקבלה שנקבעו, וכן, על משרד החינוך לקבוע מנגנון חיצוני יעיל שיפקח על עמידה בתנאי הקבלה.
- אחוז המתקבלים ללימודים מקרב בוגרי המכינות הקדם אקדמיות לא יעלה על 20% במחזור. יש לוודא כי בחינת הסיום של המכינה תהיה זהה ברמתה לבחינת בגרות של 4 או 5 יחידות והמתקבלים ללימודי הערבית במכללות יעמדו בה בציון 80 לפחות, וכן יעמדו בבחינת הקבלה של משרד החינוך בציון 75 לפחות.

המלצות נדרשות:

- מומלץ להציע מלגות למועמדים מצטיינים כדי למשוך אותם ללמוד הוראת ערבית במכללות לחינוך.
- יש לוודא כי התכניות להסבת אקדמאים כוללות גם תכנים ייחודיים להוראת השפה הערבית. יש לוודא כי בוגרי התכניות להסבת אקדמאים מסיימים את התכנית עם יכולת נאותה להורות את השפה הערבית.

המלצות לשדרוג:

- למצוא דרכים להפוך את החוגים לערבית לאטרקטיביים יותר לסטודנטים מצטיינים: הצעת מלגות למצטיינים, יצירת קשר עם אוניברסיטאות לקליטת סטודנטים מצטיינים במיוחד של המכללות לתארים מתקדמים בחוגים לערבית, הבטחת מקומות תעסוקה לבוגרים מצטיינים.

5. בוגרים

חלק גדול מן הבוגרים מתקשה במציאת תעסוקה. חלקם שומרים על קשרים אישיים עם חלק מן המרצים והמדריכים הפדגוגיים, הדבר נעשה באופן אישי על בסיס הקשרים שנוצרו במהלך הלימודים, ולא כחלק ממנגנון ממוסד של המכללה. על המכללות לתת את דעתן בנושא זה ולגלות מעורבות רבה יותר בתחום זה.

המלצות הכרחיות:

- אמנם הדבר נאמר כבר לעיל אך מודגש כאן שוב: הוועדה ממליצה לכוון את תכניות הלימודים לכך שבוגרים יוכלו ללמד הן בבתי ספר ערביים והן בבתי ספר עבריים, ולנפק תעודה הכתובה בשתי השפות, עברית וערבית.
- יש על משרד החינוך להקדיש מאמצים לשילוב בוגרים מהמגזר הערבי כמורים בבתי ספר עבריים.
- הוועדה ממליצה למשרד החינוך לקיים בשיתוף עם המכללות יריד תעסוקה ולסייע לבוגרים במציאת עבודה.

המלצות נדרשות:

- מומלץ למסד מנגנון למעקב אחר בוגרים ולשתפם בפעילויות המכללה.

המלצות לשדרוג:

- קיום פעולות יזומות מצד המכללות והאגף להכשרת עובדי הוראה של משרד החינוך לשילוב הבוגרים בבתי"ס עבריים וערביים.

6. סגל

הוועדה מצאה כי לא בכל מכללה יש מנגנון מסודר לגיוס אנשי סגל. לעתים קרובות מרצים מלמדים תחומים שאינם בתחום ההתמחות שלהם. ברוב המכללות יש סגל מסור, אך לעתים עובדים חברי סגל בחלקי, ואף בחלקי משרות, דבר הפוגם ביכולתם להשתייך, להתמסר, ולחקור לשם קידום. באופן גורף מצאה הוועדה התמרמרות על עיכוב קידום אנשי סגל ראויים. העיכוב נגרם בשל מכסות הקידום שקובע משרד החינוך. כמו כן מצאה הוועדה כי הדרישה לפרסם מחקרים באנגלית מקשה על רוב חברי הסגל. תמיכת המכללות במחקר ע"י מימון כנסים ומחקרים או ע"י פטור משעות הוראה היא מועטה. יחד עם מקצועיותם ומסירותם לסטודנטים, מצאה הוועדה מקרים רבים של "נדיבות-יתר" של הסגל במתן ציונים.

נקודות לשימור:

במרבית החוגים לערבית מצאנו כי חברי הסגל הליבתיים הם ברמה גבוהה.

המלצות הכרחיות:

- יש להקפיד על קיומו של מנגנון מסודר לגיוס אנשי סגל, כולל קול קורא וועדות קבלה.
- יש לשאוף ליצירת סגל ליבתי איכותי שעיקר עיסוקו במכללה ובתכנית לערבית.
- יש להגדיל את המכסות לקידום כדי לא לעצור קידום של אנשי סגל ראויים.
- יש להקפיד על אחידות, שוויון ושקיפות בקריטריונים לקידום ולתמיכה במימון של מחקר ויציאה לכנסים.
- כדאי לשקול הכרה בפרסומים בעברית בכתבי עת שפיטים כפרסומים בשפה זרה.

- ציונים גבוהים פוגעים ברמת ההוראה, תוצאות הלמידה וטיב הערכת הסטודנטים, לכן יש צורך להקפיד על התפלגות ציונים נורמאלית ומדרג ציונים ריאלי.
- על מנת לממש את תפקידן הייחודי של המכללות לחינוך, על המכללות לעודד מחקר התורם לקידום הוראת המקצוע.
- בשל מחסור במרצים בתחום הלשון הערבית התקנית, יש לתמוך ולתת תמריצים להכשרת מרצים בתחום. ראוי שבכל מכללה יהיה לפחות איש סגל אחד שתחום התמחותו לשון.

המלצות נדרשות:

- ראוי להבהיר לסגל המכללות שפרסומים בערבית בבמות שפיטות מוכרים כפרסומים מדעיים. כדאי לעדכן את חברי הסגל בזהותן של במות אלה.
- על המכללות לקיים מנגנון שיסייע לאנשי הסגל בתרגום מאמריהם לשפה זרה.
- אין הכרח שכל מרצה ילמד את תחום הדוקטורט שלו, אך יש לוודא שלמרצה יש מומחיות בתחומים אותם הוא מלמד.

המלצות לשדרוג:

- יש לעקוב אחר התפלגויות הציונים בקורסים של כל מרצה לאורך זמן. על התפלגות לא סבירה לאורך זמן להילקח בחשבון במסגרת השיקולים לקידום.

7. הכשרה מעשית

הוועדה התרשמה כי ברוב המקרים הסטודנטים מרוצים מן ההכשרה המעשית בכל הדגמים. עם זאת דגם אקדמיה-כיתה מטיל עומס רב. במקרים מועטים אין מספר מספיק של מדריכים פדגוגיים והמשוב אינו נעשה כראוי. אין שקיפות מספקת באשר לאופן בחירת המורים המאמנים. יש להעדיף את המורים המצטיינים בשימוש בערבית התקנית.

המלצות הכרחיות:

- יש להתחיל את ההכשרה המעשית בספטמבר ולא לחכות לאוקטובר, לתחילת שנת הלימודים האקדמית.
- יש לדאוג למספר מתאים של מדריכים פדגוגיים על מנת שכל סטודנט יזכה בתשומת לב ובהדרכה מתאימה.
- חשוב שהמדריך הפדגוגי אשר מלווה את הסטודנט בשדה ייתן לו משוב תכוף יחד עם המורה המאמן. חשוב לפתח סביבת הערכה תומכת לסטודנט בשיתוף פעולה בין המדריך הפדגוגי והמורה המאמן.

- העומס על הסטודנטים והסטודנטיות, ובעיקר אמהות לילדים, רב מאוד בשנת הלימודים השלישית. שיטת אקדמיה-כתה מחייבת שהות של שלושה ימים בבית הספר. הוועדה התרשמה כי ראוי לפרוס את ההתנסות המעשית על פני יותר משנת לימודים אחת.

8. תשתיות

רוב הספריות בהן ביקרה הוועדה אינן ברמה אקדמית גבוהה, אך ייתכן שהן מספקות את הצרכים, שכן המכללות אינן מוגדרות כמוסדות מחקר. במספר מכללות מצאנו מרכזי למידה ובהם חומרים וסיוע לסטודנטים בהכנת חומרי למידה לבתי הספר. הוועדה נחשפה במספר מכללות לחדר סימולציה שבו מומחזים מצבים מעולם בית הספר. הוועדה התרשמה כי חדר זה חשוב ללימודי פדגוגיה, על המכללות לחשוב האם וכיצד ניתן לעשות שימוש בחדרי הסימולציה לטובת הוראת הדיסציפלינה

המלצות הכרחיות:

- יש לדאוג שכל הספריות יהיו מקושרות למערכת ההשאלה הבין-ספרייתית.

המלצות נדרשות:

- מומלץ להגביר את שיתוף הפעולה הבין-ספרייתית על ידי רכישת מאגרי מידע באופן משותף.
- בכל זאת יש להקפיד על הרחבה ושדרוג הספרייה המכללתית ולא להישען אך ורק על ספרות דיגיטלית או השאלה בין-ספרייתית.
- מומלץ לקיים מרכזי למידה כדי לסייע לסטודנטים בהכנת חומרי למידה.
- הוועדה התרשמה כי ניתן להפיק תועלת רבה יותר מהשימוש בחדרי סימולציה אם תהיה הקפדה רבה יותר על רמת התכנים ורמת הדיון אחרי ההמחזה.

המלצות לשדרוג:

יש להרחיב ולגוון את אוסף המילונים בספרייה, ולחשוף את הסגל והסטודנטים לשימוש במילונים דיגיטליים.

9. הוראה ותוצאות הלמידה

הוועדה מצאה באופן גורף כי הציונים גבוהים, והתפלגותם אינה נורמלית. בכמה מכללות ציון המעבר עומד היום על 70, וכך מעוות את כל סולם הציונים. כך 80 ואף 85 נחשב לבינוני, בעוד הערך האמיתי של 80 הוא "טוב" ו-85 הוא "כמעט טוב מאוד". בעבודות סמינריוניות, לעתים, לאחר הערות קשות של המרצה בגוף העבודה, הציון גבוה ואף גבוה מאוד.

תופעה מוזרה המשותפת לכל המכללות: כמעט ואין נכשלים אחרי שנה א'. כל אלה בולטים במיוחד לנוכח חוסר שביעות הרצון מרמת הסטודנטים, המשותף כמעט לכל המכללות. הוועדה התרשמה כי יש מקרים בהם הכיתות גדולות מאוד, אם בשל השתתפות סטודנטים מהתמחויות אחרות או בשל התקבצות סטודנטים משנים שונות באותו הקורס. תופעת ההעסקה בבחינות ועבודות קיימת.

נקודות לשימור:

ככל שחברי הסגל בכל המכללות מקפידים לדבר ערבית תקנית בשיעורים המתנהלים בערבית, יש לעודד נוהג זה ולהמשיך בו. השימוש בערבית תקנית הוא הנחייה מחייבת של משרד החינוך וזוכה ליחס חיובי של מרבית חברי הסגל. חשוב להבליט את שליחות הסגל בהטמעת הערבית התקנית בבתי הספר, בין המורים המאמנים, המורים והתלמידים.

המלצות הכרחיות:

- יש צורך להקפיד על התפלגות ציונים נורמלית, כאשר "עובר" = 60.
- יש להקפיד על ציון מעבר משנה לשנה ולממש את התקנה בסוגיה זו.
- יש לצמצם את מספר הסטודנטים בכיתות.
- יש להקפיד על הלימה בין הערות בודק העבודה לבין הציון הסופי.
- בעבודות סמינריוניות ראוי לתקן ולהתחשב גם בשגיאות חמורות בשפה הערבית בעת מתן הציון.
- יש לקבוע כללים מחמירים ושקופים להתנהלות במקרים של העתקה בבחינות ובעבודות על מנת למגר את התופעה.
- יש לצמצם את התופעה של כתיבת עבודות סמינריוניות בזוגות ובקבוצות.

10. סיכום

בדו"ח רוחבי זה התייחסה הוועדה לתופעות הנוגעות לכל המכללות שבדקה, וניסחה המלצות בהתאם. לא נמצאו כמעט נקודות לשימור המקיפות את כל המכללות. נקודות כאלה נזכרות בדו"חות הפרטניים שיימסרו בנפרד לכל אחת מן המכללות.

חברי הוועדה התייחסו לאפשרות של שיתוף פעולה בין-מכללתי לשם חיזוק הערבית והוראתה, בשבע המכללות הנדונות כאן. ההנחה העקרונית היא שכל שיח בין-חוגי (ברמת החוגים) ובין-מכללתי (ברמת המכללות) שיש בו כדי לתרום, ולו במעט, לשיפור מצב הערבית והוראתה יתקבל בברכה.

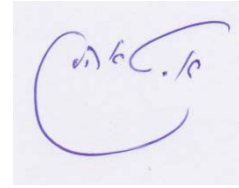
חברי הוועדה מייחסים חשיבות עליונה לתרומתו של תהליך ההערכה שהמלי"ג יוזם, וממליצים בחום על מנגנון ממוסד של מעקב תקופתי שבו שותפות המכללות עצמן יחד עם וועדות מקצוע מטעם המלי"ג. לנו נראה, כי מנגנון כזה עשוי למסד את החשיבה הביקורתית ולהפנים את הפוטנציאל הטמון במנגנון כזה.

חברי הוועדה סבורים כי טיפוח חוגים לערבית במכללות נושא בחובו מסר חברתי ותרבותי של אזרחות משותפת ויש לו ערך רב.

על החתום:

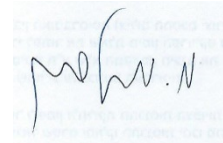
פרופ' מחמוד ע'נאים

פרופ' אברהים טאהא- יו"ר

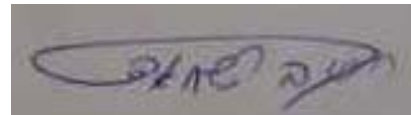
פרופ' אלה לנדאו-טסרון

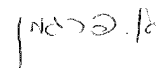
פרופ' מנחם מילסון

ד"ר שלמה אלון

פרופ' חסיב שחאדה

ד"ר אלון פרגמן

נספח 1 : כתב המינוי של הוועדה

כ"ג שבט, תשע"ז
17 יולי, 2016

לכבוד
פרופ' אבנר אהרן שוהם
אחראי קרקעית חינוך

פרופ' טאהא חסנוד,

המועצה להשכלה גבוהה ישמח להימנות ולעמוד בראשותו של פרופ' אהרן שוהם, הממונה על המועצה להשכלה גבוהה בישראל, בין השאר באמצעות החלטות המליצה של פרופ' אהרן שוהם על פרופ' טאהא חסנוד כמנהל המוסד.

המועצה להשכלה גבוהה פועלת מאז 1963. הקמתה המועצה להשכלה גבוהה נעשתה על ידי שיתוף פעולה של המועצה להשכלה גבוהה עם משרד החינוך. המועצה להשכלה גבוהה היא גוף הממונה על ידי משרד החינוך להשכלה גבוהה בישראל.

במסגרת עבודתה מתמנה הוועדה:

1. לבחון את דרישות ההשכלה העממית של המוסדות המקיימים תכנית לימודים בתחום זה.
2. לנהל את תיקי התלמידים והתעודות המוערכות.
3. להגיש למועצה להשכלה גבוהה דיווחים פרטניים ביחס לכל מוסד המיועד וכן למועצה להשכלה גבוהה.
4. להגיש למועצה להשכלה גבוהה דיווחים פרטניים ביחס לכל מוסד המיועד להשכלה גבוהה בישראל.

אני מודה לך על השתתפותך. לענין חלק במשימת השננה זאת, ואשר כנראה למינה אותך לבחון כימיה ופיזיקה הערכה האחרת.

החבר הוועדה יהיה כללי.

פרופ' אהרן שוהם, פרופ' חסנוד שוהם, פרופ' חסנוד שוהם, פרופ' אהרן שוהם-סטרוק, פרופ' אהרן שוהם, פרופ' אהרן שוהם

כל המידע נשען אחרת הרכיב את עבודה הוועדה

פרטים לגבי פעילות הוועדה ושמה יהיה נמצאת בכתב המינוי.

אני מאחל לך ולמועדה עבודה פורייה והצלחה רבה.

בברכה,
פרופ' אהרן שוהם
סגן ראש המועצה להשכלה גבוהה

מציינת: נוסף לבחון כימיה

הערה:
ד"ר נרדף בן-טאוב, סגן סגן ראש המועצה להשכלה גבוהה, מילוי
כל המידע נשען אחרת הרכיב את עבודה הוועדה, האגף להערכת איכות, מילוי

